

ALOIS HYNEK

LABSKÉ PÍSKOVCE – ČESKÉ ŠVÝCARSKO

Geografická verze návrhu národního parku

A. H y n e k : *The Elbe Sandstones – Bohemian Switzerland, Geographical Approach to the National Park*. – Sborník ČGS, 100, 3, pp. 222 – 233 (1995). – The controversial concept of the Elbe Sandstones National Park as proposed by the Czech Ministry of Environment is being examined both from physical and human geographical viewpoints. The project of a National Park in geographical version includes three parts: mesas and kuestas in the West, sandstone rock cities in the East, and the Elbe River canyon in the centre. A discourse and social communication is offered for scientific and legitimate evaluation of geographical version. Cultural landscape and balanced regional development are in the focus of the new National Park.

KEY WORDS: the Elbe Sandstones Protected Area – the National Park Bohemian Switzerland – discourse and social communication – landscape ecology – regional development.

A. Východiska, záměry, přístupy

V čase ostrých debat o vymezení národního parku (NP) Labské pískovce (LAPÍŠ), které překročily regionální severočeský rámec, se tento problém stal například předmětem zájmu ČT 1 v několika pořadech Nedej se! v únoru až dubnu 1995 a obdobně v seriálu časopisu Veronika (1993) o ekologických stavebních kamenech Evropy, mezi nimiž má současná CHKO Labské pískovce své nezastupitelné místo. Předmětem zájmu je návrh NP LAPÍŠ podaný Ministerstvem životního prostředí ČR, jenž je uveden logem: Co je malé, to je hezké. Zmíněné logo je podle našeho názoru v tomto kontextu typickým simulakrem v pojetí Baudrillarda (1987), tudíž pro zasvěcené zcela kontra-produktivní. Debata o národním parku je zcela legální záležitostí, nicméně její průběh a úroveň nespĺňuje potřebnou legitimitu, což je v české proměňující se společnosti běžnou záležitostí. Může v této debatě geografie chybět, či zaujímat pozici „mrtvého brouka“? Chce-li do ní vstoupit, nemůže zůstat jen u své empirické úrovně, ale musí projevit intencionalitu a posunout se do polohy aplikované geografie. Jejím krédem, podle Frazierova (1982) není „how things are“, nýbrž „how things should be“.

K takovému kroku nám nestačí pouze geografická analýza, ale i schopnost interpretace, evaluace, syntézy a propozice. Zvláště geografická syntéza se stala v české geografii „wild goose chase“ ve zcela zavádějícím pojetí vzdáleným reálným aplikacím. Vyplývá to mj. z celkově slabé úrovně aplikované geografie, neboť většina geografů se podřizuje v aplikacích negeografům a ztrácí vlastní identitu. Ze zkušenosti v geografické konzultantské a poradenské činnosti od roku 1985 lze uvést řadu odlišných řešení od převládajícího pojetí aplikací geografie. Předně není syntéza souborem všech geografických poznatků o tématu, ale jejich zacíleným výběrem pro řešení praktického problému, konfliktní situace, diskomfortu apod. Již ve studii (Hynek, 1987) je naznačen posun od přístupů geosystémového a rozhodovacího (decision-making) k situačnímu a kontingenčnímu, v návaznosti na vývoj koncepcí managementu. Zdůrazňujeme nezbytnost

intelektuální komunikace čili diskurzu v geografických aplikacích, a to v celém průběhu řešení i v předkládaných návrzích. Častá volání po přesnosti a jednoznačnosti syntéz je třeba chápat v sociálním kontextu, který je odlišný od přírodovědného a technického. Otázkou je, zda se v naší geografii nevyhýbáme studiu poruch, střetů zájmů/konfliktů, fluktuací atd., jež jsou přirozenými jevy, tedy ničím výjimečným. Výzkum „natural hazards“ je příkladem kroku správným směrem, stejně jako téma trhu práce. V geografické syntéze je třeba zachytit zjistitelné jevy (evidence) a předložit argumenty. Syntéza ne vždy navazuje na analýzu, může ji i iniciovat, být jejím vstupem.

V případě LAPIS a vymezování národního parku jde o to, jak přečíst jejich krajinu, která je zřetelným palimpsestem s navrstvením odezev řady již minulých procesů a prostorově velmi diferencovaných procesů současných. Geografické krajinné studie, většinou krajinná ekologie, nemohou být záležitostí pouze fyzické geografie, být jde o CHKO, NP, ale i geografie humánní. Syntézu můžeme rovněž chápat jako spojení interpretace, evaluace a propozice. Měla by vždy být kontextuální, založená na interpretaci (přečtení) krajiny a směřující k propozicím, tedy návrhům praktické povahy: Co s krajinou dělat? Jak chránit a zároveň využívat?

V našem řešení rozlišujeme CHKO Labské pískovce a navrhovaný NP navrhujeme označit jako České Švýcarsko (ČEŠ). Předpokládáme, že ekologické zaměření návrhu NP ČEŠ nemůže být jednostranné, ale mělo by sledovat roli tohoto parku v regionálním rozvoji především Děčínska, ale i Ústecka, do něhož návrh NP ČEŠ rovněž, byť jen okrajově zasahuje. Spojení krajinné ekologie a regionálního rozvoje pro ČEŠ je třeba chápat jakožto adaptaci na měnící se vnější podmínky a možnosti/omezení vnitřní. V námi prosazované aplikované geografii založené na obou zmíněných přístupech se neubráníme transakčním vztahům zahrnujícím nabídku a poptávku, což se týká jak vědní disciplíny, tak návrhu NP ČEŠ. Pro praktickou aplikaci je důležitá sociální komunikace, která je u nás dosud velmi limitovaná, nikoli ale legálně, spíše minulou deformací legitimacy. Neuškodí proto exkurz do jejich pokročilejších forem jako výzva pro naše postupy.

Pro Foucaulta (1971, 1991) nejsou základními pojmy, které se dnes prosazují, pojmy vědomí a kontinuity, spolu se souvztažnými problémy svobody a kauzality, dokonce jimi nejsou ani pojmy znaku a struktury. Jsou jimi pojmy události a série, spojené se hrou pravidelnosti, náhody, diskontinuity, závislosti transformace. Takto chápe řád diskurzu. Habrmas přináší sociální komunikaci (1985, 1990) založenou na komunikativní racionalitě, která spojuje cílově zaměřené jednání, normativní jednání a autenticitu v komunikativním jednání. Rozhodující roli přisuzuje jazykovému dorozumění, v jehož rámci slouží diskurz k ověření platnosti nároků zahrnutých v komunikativním jednání. Habrmas velice preferuje konsensus. Proti tomuto hledání sociálního univerzálního konsensu v diskurzu se staví Lyotard (1983), pro něhož konsensuálním základem je dissens, právo difference a plurality, konsensus není cílem, nýbrž objasněním dissensu a dodržováním spravedlnosti ve smyslu čistoty každé jazykové hry a správného navazování výpovědí ze strany mluvících. Zato Welsch (1991, 1994) hledá a nachází řešení v transverzálním rozumu, jenž bere v úvahu difference i identitu s přechody, které jsou pluralitou nekonvertibilních determinantů.

Podle Bělohorského (1995) je člověk, jehož verze světa je nepřístupná relativizací, nebezpečný: je to člověk všeho schopný, člověk bez skrupulí. Bělohorský pokračuje: konflikty nelze vyřešit větší univerzálností zákonů, větší neutrálností soudců a větší objektivitou poznání, ale jen rozvrácením objektivních a univerzálních verzí světa. Každá objektivita a univerzálnost je něčím objektivita a univerzálnost slouží někomu. Pragmatický pohled Rortyho (1989, 1991) na objektivitu a subjektivitu, fakta a hodnoty, vědu a humanistiku nahrazuje objektivitu solidaritou, představou poznání jako reprezentace participací a pravdu jakožto shodu reprezentace se skutečností nenásilnou shodou mezi poznávajícími lidmi. Kritéria jsou, podle něho, přítomná v normách každodenního ži-

vota, praktikách a poznávacích strategiích, nikoliv ve hlavách ve formě teorií – v kulturním pozadí. Svět totiž není až tak lineární, ale podle Briggse a Peata (1987) spíše turbulentní.

Další impuls pro naši aplikovanou geografii vidím v docenění současné sociologie, a není to pouze kulturní autor mladých geografů Giddens, ten je spíše jedním z mnoha, jak můžeme zjistit z kompendia Abercombieho, Hilla a Turnera (1994) či z našich autorů (Petrusek, Miltová a Vodáková, 1994). Připojme ještě dvě poznámky: zdají-li se výše uvedené formulace složité, pak redukce na jednoduchost ne vždy je možná a dále, studiem uvedených a dalších autorů můžeme získat znalosti, krokem dál jsou dovednosti, a ty bývají i pro znalé zapeklitým oříškem, závisejí mj. i na povaze... V každém případě jsme načrtli ideální režim řeči, komunikace nejen pro LAPÍS a ČEŠ. Stručně řečeno: potřebujeme komunikativní geografy, potažmo geografii.

V tomto směru se můžeme vykázat slušnou komunikací s referátem regionálního rozvoje OÚ Děčín, Správou CHKO LAPÍS, osobně pak s V. Poštolkou, V. Králem, M. Holečkem, O. Dračkou, P. Glöcknerem, což bylo pro mne silnou motivací, kterou rád přiznávám, chyby jsou ovšem jen moje.

B. Poloha: vymezení, umístění, postavení, propojení

Námi navrhovaný NP ČEŠ je vymezován jako přírodní a krajinářsky nejhodnotnější jádro současné CHKO LAPÍS. Na rozdíl od verze MŽP ČR označované jako „Sever“, která má dokonce ještě redukovanou redukci, navrhujeme tři části NP: větší díl Sněžnické stupňoviny (širší území Děčínského Sněžníku), Labský kaňon mezi Děčínem a Hřenskem a Jetřichovická skalní města označovaná také Jetřichovické stěny. Zkratkami: NP ČEŠ = DS + LK + JS.

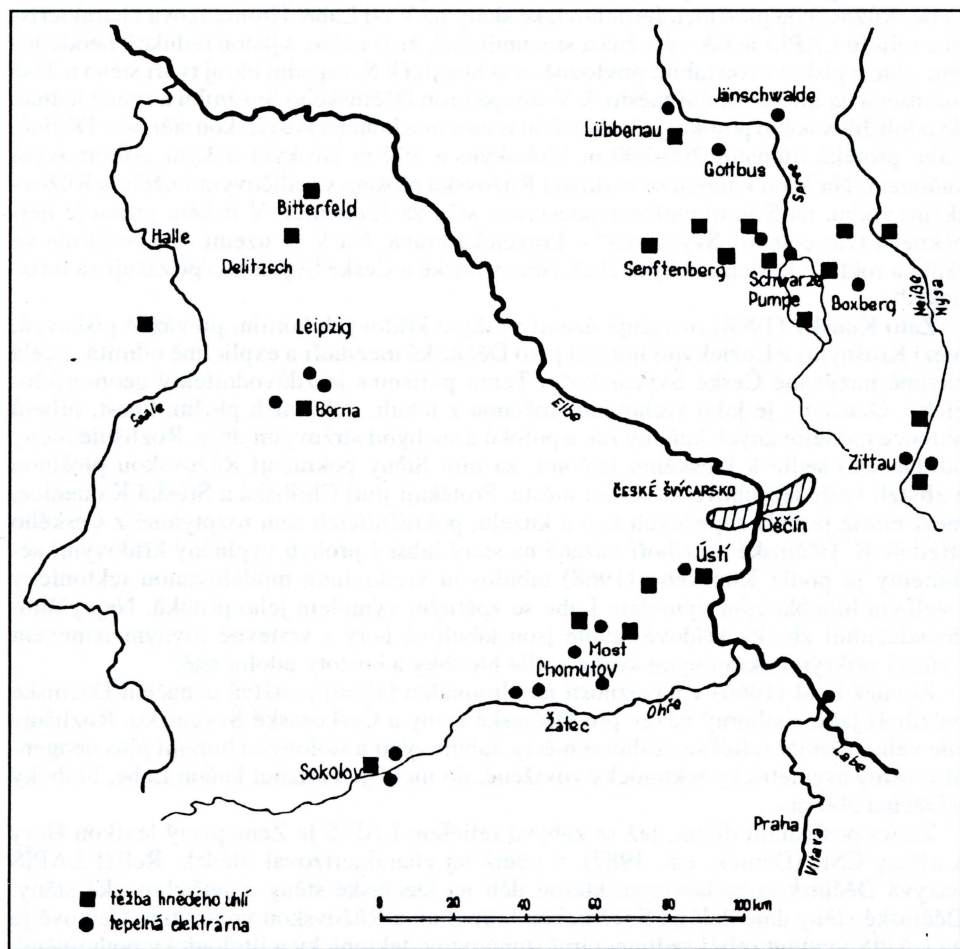
Naše CHKO LAPÍS, vyhlášená v roce 1972, navazuje svými 300 km² na saskou CHKO (Landschaftsschutzgebiet – LSG), nyní označovanou jako Nationalpark Region (NPR), Sächsische Schweiz z roku 1956 se 400 km². V rámci NPR byl v roce 1990 vyhlášen Nationalpark Sächsische Schweiz (NP SAS). S 93 km² má dvě části na pravé straně Labe: Přední NP SAS mezi městy Hohnstein – Königstein a Zadní NP SAS navazující na naše JS. Vývoj na německé straně prošel po roce 1990 v rámci NPR SAS dramatickými změnami v ochraně přírody, a to jak v intenzivnějším využití, tak v pečlivější ochraně.

Jak CHKO, tak NPR mají na LAPÍS české i saské straně neopominutelný prostorový kontext. Mezi Českou Kamenicí a Krásnou Lípou navazuje přímo na LAPÍS další CHKO – Lužické hory, od České Kamenice přes Děčín po Jílové pak CHKO České středohoří. Na saském území je mezi Ebersbachem a Jiříkovem na české straně a Neustadtem i. S. a Lobendavou na české straně ve vzdálenosti několika kilometrů další LSG – Oberlausitzer Bergland. Zhruba uprostřed všech zmíněných CHKO/LSG/NPR leží Růžovský vrch, zvaný též Růžák, 619 m n.m., s květnatými bučinami a jilmovoklenovým suťovým lesem na čedičových koluviích s teplomilnou květenou. Chceme-li zajistit propojení uvedených chráněných území biokoridory, pak právě Růžák by měl být jejich uzlem, biocentrem nadregionálního významu, což je důvod i pro původní verzi „Sever“ MŽP ČR k zařazení mezi NP. V ní je NP označován jako Labské pískovce, v naší verzi doporučujeme rozlišení CHKO Labské pískovce a NP České Švýcarsko.

Postavení CHKO/LSG/NP/NPR je dáno charakterem jejich krajiny. Lužické hory, saské i české, mají významné bukové lesy – kyselé a květnaté bučiny, na jejich okrajích jsou harmonické diverzní lemy a navazující diverzní ekotony kulturní krajiny. LAPÍS na obou stranách hranice jsou unikátní skalními městy, stěnami, plošinami, kaňonovitými údolními, tabulovými horami, neovulkanickými vrchy. Mají velmi rozmanité stanovištní podmínky pro biocenózy: vysychavé chudé a stinné vlhké, v nichž jsou živiny, byť je

jich málo, přístupnější rostlinám. Vlhčí podmínky jsou jednak na svazích s orientací od SZ přes S k SV, jednak v dolních částech kaňonů, hlubokých údolích a dolů. České středohoří s výlevy čedičových, žnělcových a trachytových láv, budujících izolované vyvýšeniny, má teplomilná společenstva skalních stepí, doubrav, ale i květnaté bučiny na vlhčích částech kup, kuželů spolu s pestrá mozaikou lesů, orné půdy, sadů, luk, v tom i slatinných, pastvin, venkovských sídel a zahrad.

Uvedených pět CHKO/LSG/NP/NPR tvoří seskupení krajiny dříve citlivěji využívaných s úseky blízkými k přírodě a úseky vyvážené kulturní krajiny. Zasáhlo je nejen prosazování smrkového a borového lesního hospodářství a nástup zemědělské velkovýroby, ale i strmý vzestup těžby hnědého uhlí s navazujícími tepelnými elektrárnami dlouhou dobu neodsířovanými. Na obr. 1 jsou zachyceny koncentrace těžby uhlí a tepelných elektráren v širším okolí chráněných krajín, jež bývá označováno jako „černý trojúhelník“. Advokacími směřujícími do LAPIS spojenými se srážkami dochází k okyselení půd, snížení jejich sorpčního nasycení s toxickými účinky zvláště na smrkové monokultury. Pokles těžby uhlí a odsířování elektráren znamenají zlepšení stanovištních podmínek biocenóz. Rovněž zmlazování bříz a jeřábů na devastovaných plochách je eko-

Obr. 1 – Tzv. černý trojúhelník na pomezí České republiky, Německa a Polska.

logicky přínosné, byť není lesnickou praxí doceňováno. V kontrastním sousedství chráněných krajín a devastovaných průmyslových krajín by měla být věnována větší péče chráněným územím, nejen kvůli genofondu, ale rovněž kvůli lepšímu životnímu prostředí využitelnému obyvateli devastovaných krajín.

C. Územní jednotky navrhovaného národního parku

Převažující označování přírodních prostorových jednotek krajiny podle jejich tvarů reliéfu sice nestačí k zachycení struktury vazeb s dalšími složkami přírody, nicméně je výhodné pro svoji zjevnost a dále pro docenění funkce reliéfu v přírodních procesech, kde působí jako retranslátor toků látek a energie. Problémem je proměnlivost označování, pojmenovávání souborů tvarů reliéfu – reliéfových územních jednotek různé taxonomické úrovně – aniž je respektováno původní označení.

V neprávem opomíjené stati Hromádky (1968) o přírodních oblastech Československa označuje tvary vyvinuté na LAPÍŠ jako Děčínské stěny nebo Děčínské mezihoří mezi Krušnými a Lužickými horami. Hromádka je dělí na tři části: Stěny na západ od Labe, Růžovskou plošinu a Jetřichovické skály na V od Labe. Hromádkova charakteristika reliéfu LAPÍŠ je tak výstižná a srozumitelná, že ji nelze, s jistou redukcí, neodcitovat: „Jde o pískovcovou tabuli povlovně se sklánějící k S, západní okraj tvoří stěna u Tisé rozrušená na krásné skalní město, k V stoupá krou Děčínského Sněžníku a spadá jednak do údolí Jílovského potoka, jednak úzkou rozsochou končící Pastýřskou stěnou v Děčíně. Labe protéká Stěnami 200-300 m hlubokým a 300 m širokým úzkým průlomovým kaňonem. Na V od kaňonu se rozkládá Růžovská plošina s čedičovým kuzelem Růžovského vrchu, na S je ohraničena soustavou stěn za Kamenicí. V úzkém pruhu je nejpečnějším tvar celého „Švýcarska“ – Pravčická brána. Na V se území skal rozšiřuje ve skály a rokliny Jetřichovických skal. Názvy Saské a České Švýcarsko považují za turistické.“

Zato Kunský (1968) označuje území výskytu křídových hornin, převážně pískovců, mezi Krušnými a Lužickými horami jako Děčínské mezihoří a explicitně odmítá „zcela chybně nazývané České Švýcarsko“. Tento purismus je zdůvodnitelný geomorfologicky. Označuje je jako vrchovinu složenou z tabulí, náhorních plošin, kuest, hřbetů hluboce modelovaných kaňony řek a potoků a suchými stržovými důly. Rozlišuje Stěny od Tiského sedla k labskému kaňonu, za ním Stěny pokračují Růžovskou plošinou a zbytek tvoří Jetřichovická skalní města. Protékají jimi Chřibská a Srbská Kamenice, mezi nimiž je řada sopečných kup a kuželů, pokračujících sem rozptýleně z Českého středohoří. Děčínské mezihoří vázané na starý labský prohyb vyplněný křídovými sedimenty je podle Kunského (1968) tabulovou vrchovinou modelovanou tektonicky i velkým hloubkovým výmolem Labe se zpětným výmolem jeho přítoků. Nejvyššími denudačními zbytky křídové tabule jsou tabulové hory s vrstevně rovným temenem a různě příkrými okrajovými svahy podle hloubky a hustoty údolní sítě.

Rovněž Král (1960) v návaznosti na Hromádku (1956) používá označení Děčínské mezihoří jako souborný název pro Děčínské stěny a Českosaské Švýcarsko. Rozlišuje zde velmi členitý reliéf se skalními městy, tabulovými a stolovými horami plus neogenní plošiny asymetricky tektonicky zdvižené, do nichž je zařiznut kaňon Labe, hluboký u Děčína 300 m.

Zatím posledním dílem, jež se zabývá reliéfem LAPÍŠ je Zeměpisný lexikon Hory a nížiny ČR (Demek, ed., 1987), v němž jej charakterizoval Sládek. Reliéf LAPÍŠ nazývá Děčínskou vrchovinou, kterou dělí na Děčínské stěny a Jetřichovické stěny. Děčínské stěny dále dělí na Sněžnickou hornatinu a Růžovskou vrchovinu. Celkově je na LAPÍŠ vyvinut reliéf sedimentární stupňoviny, tektonicky a litologicky podmíněný, s proniky neovulkanických bazaltoidních hornin, silně rozčleněný se strukturálními ploši-

nami, neovulkanickými suky a hluboce zaříznutými údolími Labe a jeho přítoků, především Kamenice a Křínice. Morfoskulpturní tvary jsou ovlivněny selektivním zvětráváním a odnosem. Není bez zajímavosti, že není rozlišen Labský kaňon, který je podle našeho názoru výrazným tvarem reliéfu stěží suplovatelný vrchovinou či hornatinou.

Shrneme-li, pak na LAPÍŠ jako na ukloněné sedimentární stupňovině rázu mezihoří můžeme rozlišit Sněžnickou stupňovinu, Labský kaňon, Růžovskou plošinu s vrchy a Jetřichovická skalní města. Název České Švýcarsko považujeme za percepční, analogického původu ve vztahu k představě originálu. V označení NP se může zdůraznit atraktivita turistická vyjádřená percepčně, což může mít komerční důsledky nikoliv ztrátové povahy uplatnitelné v regionálním rozvoji.

D. Zdůvodnění geografické verze Národního parku České Švýcarsko

Současné spory stoupců rozdílných postojů k životnímu prostředí (ŽP) jsou u nás vnímány buď přecitlivěle, nebo s nezájmem. Nesporně jde o posunuté chápání vyplývající z náhlého přechodu od tabuizovaného tématu k jeho naprostému otevření. Přitom pod některými označeními postojů k ŽP najdeme jiný obsah než bychom očekávali. Tak např. ekorealismus je spíše protipólem konceptů trvale udržitelného rozvoje až hlubkové ekologie, než realismem, spíše apologetikou ne příliš dobrého stavu ŽP než intencionalitou. Rovněž u konzervativně orientovaného přístupu k ŽP se nenadějeme zdůraznění dřívější ekologicky stabilnější krajiny, ale spíše technicistní preference přetváření přírody téměř slučitelné s neblaze proslulým stalinským přetvářením přírody. Na druhé straně představuje hlubinná ekologie proti zmíněným postojům k ŽP verzi asketické povahy navzdory dojemné rétorice. Chceme-li navrhnout určitou verzi NP, pak je nezbytné vyjít ze širší škály postojů k ŽP. Vyjdeme z Browna (1994), který rozlišuje správcovství přírody vycházející z Genesis, příběhu o Noemově arše, imperialismus nad přírodou s úsilím o ovládnutí přírody, romantismus s kultem divočiny, panteismem, Gaiou, utilitarismus či hedonismus a konečně environmentalismus vnitřně členěný od lidí uvědomujících si ekologické problémy přes legálně reagující až po ekologické radikály. U nás používané označení radikálů za extremisty a rovněž rozmach pseudoekologie nesvědčí o ekologické občanské i odborné uvědomělosti.

Kterému postoji dáme přednost? Z výše uvedených přístupů založených na diskurzu, sociální komunikaci, diferenci, pluralitě, solidaritě, participativnosti apod. vyplývá, že námi preferovaným postojem je koncept vyváženého rozvoje společnosti, v níž probíhá soutěžení ekonomických, sociálních, ekologických, kulturních verzí světa. Nejde tudíž o klasický konzervační ochránářský přístup, ani o extrémní technokratický nebo účelně ekonomizující styl. V krajině hledáme a navrhujeme ekologicky reprodukční matici s ekologicky stabilizující sítí. Pochopení prostoru ŽP, krajiny, přináší překvapující zjištění. Například ekologicky se stabilizují ty části krajiny, o něž člověk dlouhodobě nedbá: ani je nechrání, ani je nevyužívá. Jednoznačně dáváme přednost projektu kulturní krajiny v pravém slova smyslu. V ní by nemělo docházet k degradujícím procesům. V kulturní krajině je třeba rozlišit její ekologickou pružnost, možnost zátěže, ale také ekologické limity, omezení jejího využívání. Debaty o ekologické legislativě jsou nesporně zajímavé, ale o stavu krajiny rozhoduje přirozený život lidí, i vliv sofistikantních ekologických koncepcí je velmi omezený. Dáváme přednost regulačnímu pojetí krajinné ekologie: měli bychom hledat ty plochy, na nichž je možná jak škála určitého využívání zdrojů, tak seznam aktivit, jež na nich nemají co pohledávat. Varieta možností a omezení představuje regulaci krajinných procesů s alternativami i variantami. Je důležité rozhodnout, které segmenty krajiny jsou dominanty, invarianty a představují základ reprodukce krajiny. V NP ČES by měly hrát významnou roli krajinné scénérie s feno-

Tab. č. 1 – Obyvatelstvo a rekreační objekty navrhovaného NP České Švýcarsko (vlastní verze, Cenzus 1991)

základní sídelní jednotka	obyv. trvale bydlící	ekon. činní	vyjíž-dějí	trvale obydl. domy	objekty indiv. rekreace	chalupy fond	
						byt.	nebyt.
Dolní Žleb	120	71	5	39	13	0	1
Horní Žleb	375	175	9	65	7	6	5
Hřensko	165	90	31	38	34	0	1
Jetřichovice	153	86	27	41	96	0	55
Kamen. Stráň	0	0	0	0	36	36	0
Maxičky	59	37	3	17	0	0	0
Mezná	34	10	0	13	48	0	0
Ostrov	0	0	0	0	60	.	.
Prostř. Žleb	238	121	6	75	10	0	1
Rynartice	18	8	3	10	68	0	60
Sněžník	41	21	10	15	30	20	57
Všemily	61	39	26	19	51	0	50
Vysoká Lípa	74	37	19	26	0	0	48
celkem	1338	695	139	358	453	62	278

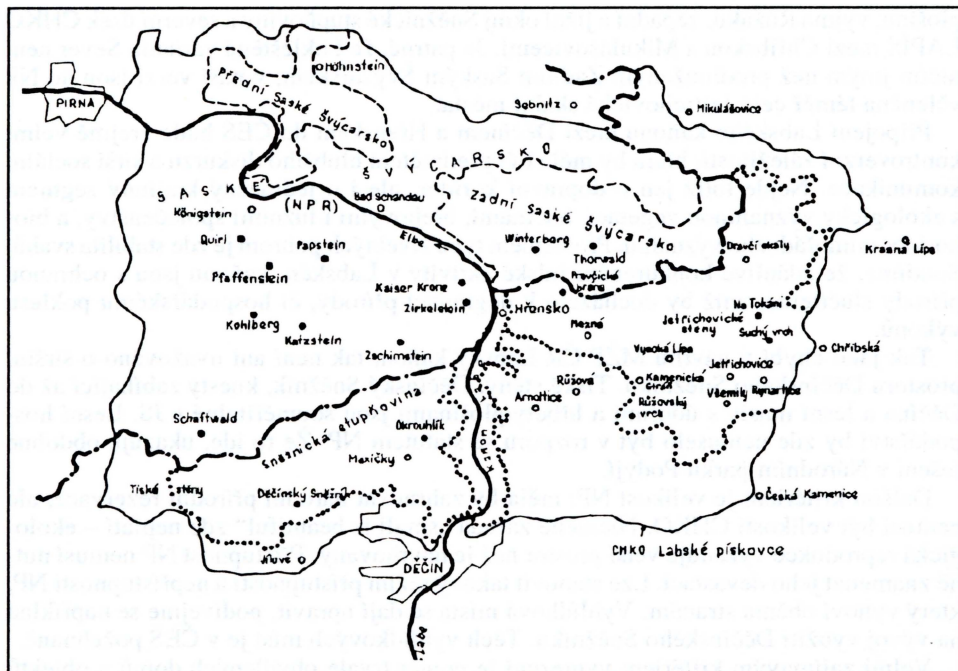
Tab. č. 2 – Přepočet Tab. č. 1 v procentech

základní sídelní jednotka	obyv. trvale bydlící	ekon. činní	vyjíž-dějí	trvale obydl. domy	objekty indiv. rekreace	chalupy fond	
						byt.	nebyt.
Dolní Žleb	9.0	10.2	3.6	10.9	2.9	0.0	0.4
Horní Žleb	28.0	25.2	6.5	18.2	1.5	9.6	1.8
Hřensko	12.3	13.0	22.3	10.6	7.5	0.0	0.4
Jetřichovice	11.4	12.4	19.4	11.5	21.2	0.0	19.7
Kamen. Stráň	0.0	0.0	0.0	0.0	8.0	58.1	0.0
Maxičky	4.4	5.3	2.2	4.7	0.0	0.0	0.0
Mezná	2.5	1.4	0.0	3.6	10.6	0.0	0.0
Ostrov	0.0	0.0	0.0	0.0	13.2	.	.
Prostř. Žleb	17.8	17.4	4.3	20.9	2.2	0.0	0.4
Rynartice	1.4	1.2	2.2	2.8	15.0	0.0	21.5
Sněžník	3.1	3.0	7.2	4.2	6.6	32.3	20.5
Všemily	4.6	5.6	18.7	5.3	11.3	0.0	18.0
Vysoká Lípa	5.5	5.3	13.6	7.3	0.0	0.0	17.3

mény percepčně atraktivními a ekologicky stabilizujícími. Nepochybně percepční atraktivita LAPIS je hnacím motorem turismu, rekreace v tomto prostoru. Na druhé straně jsou zde takové ekosystémy, jež si zasluhují rezervační ochranný režim.

V Tab. č. 1 je uveden přehled základních sídelních jednotek, obyvatelstva trvale bydlícího, domů a rekreačních objektů v naší verzi NP ČES. Při vedení hranice ČES splňujeme řadu kritérií, jež považujeme za relevantní. Předně jde o sídla, která by neměla být součástí NP, ale byla by vhodná jejich poloha na jeho okraji. Pro lepší přehled je Tab. č. 1 přepočtena do procentních hodnot, jež umožňují lepší srovnání. Proto je počet trvale bydlících obyvatel poměrně nízký, navíc jeho 67,1 % připadá na Labský kaňon, který je komplexním dopravním koridorem.

Přehled obcí, jejichž katastry zasahují do návrhu NP je na obr. č. 2 a konečně celý návrh ČES přináší obr. 3. Z mapového vyjádření je vidět, že sem nezařazujeme Růžovskou

Obr. 3 – Velkoplošná chráněná území přírody na území Českého a Saského Švýcarska. Tečkovaně vyznačen geografický návrh rozsahu Národního parku České Švýcarsko. (NPR = National Park Region, tj. ochranné pásmo National Park Sächsische Schweiz, skládající se ze dvou oddělených částí Předního a Zadního Saského Švýcarska.)

kontroverzní pro statut NP: jde vesměs o starší obyvatelstvo, které může být pro chod turistiky a rekreace přínosem. Může poskytovat podpůrné služby turistice/rekreaci, ale rovněž se může podílet aktivně na ochranném režimu NP.

Přijmeme-li takovou verzi ČES, která doceňuje přírodní fenomény, pak zde do něj získáme: pískovcová skalní města, skalní stěny, stolové hory, kuesty, sloupky, věže, brány, mosty, balvanové proudy, průrvy, rozsochy, proniky neovulkanitů, strukturní plošiny, kaňonovitá údolí, důly, z menších tvarů pak hříby, pseudoškrapy, železité inkrustace, výklenky, mrazové sruby, římsy aj. V jejich půdním pokryvu převládají leptozemě (velmi mělké půdy, většinou maximálně rankery), kambizemě, koluvizemě, skupina půd – gleje, stagnogleje, pseudogleje, amfigleje s přechody slatinných až rašelinných variant. Velké plochy v NP nicméně postrádají půdní pokryv – jde vesměs o výchozy pískovců.

(Biocenózami se v tomto článku nezabýváme, odkazujeme na další příspěvky tohoto čísla Sborníku.)

E. Ožehavé krajinné ekologické situace – střety zájmů

Realita krajiny je méně učesaná než elegantní koncepty ekosystémů, nebo technosystémů krajiny. Náš přístup zdůrazní kladení otázek jako cestu k pochopení intencionality NP jakožto prostředku, nikoliv cíle ke zlepšení ŽP. Labské pískovce nemají žádný cíl, ten do nich vnášíme naší intencionalitou. Můžeme zde rozpoznat, co je významné? Co je atraktivní pro různé cílové sociální skupiny? Co je ohroženo? Kdo je silným subjektem v LAPÍŠ? Ohnisko konfliktu může být v triádě: zájem – ohrožení – moc.

V čem je problém lesního hospodářství? Je produktivní bukové hospodářství? Proč neponechat na Děčínském Sněžníku břízy, jeřáby a nepřidávat buky? Není možné lesní dřeviny v porostech mísit?

Jsou i jiné otázky: bude se statutem NP slučitelný orientální bazar v Hřensku? Chovají se jeho návštěvníci stejně ve své zemi? Proč ne? Nejsou zkušenosti s LSG a NPR/ NP v Sasku spíše negativní? Do jaké míry se z nich poučíme? Budeme otrocky kopírovat?

Jak je tomu s návrhy jezů na Labi u Dolního Žlebu? Neobnoví se luh ve vyšší poloze po vzduť? Je německý nezáměr o rozvoj plavby na Labi skutečně ekologický? Bude vzduť skutečně ekologicky škodlivé? Nenaruší vzduť stabilitu již tak labilních údolních svahů? Dochází-li tam k tektonickému zdvihu, je kompenzován výmolem splavninami?

Jaké technické řešení je optimální pro cesty v NP? Mohou být zpevněné? Jaký cyklistický provoz lze na nich tolerovat? Jak regulovat horolezectví ve vztahu k hnízdicímu ptactvu? K přístupovým cestám? Dodržují horolezci výběr stěn pro lezení?

Není skalní říčení spojeno na dolní Kamenici s neutěšeným hydrologickým vrtem? Najde se řešení pro až 55% ztráty vody v děčínských řadech? Proč nejsou využity podzemní vody ve šterkopískových akumulacích v Labském kaňonu?

Mají obce zpracované územní plány v návaznosti na územní rozvoj a na trh práce? Je možné v nich skloubit turistický ruch s rozvojem obce a rovněž s ochranou přírody? Je jejich architektura slučitelná se statutem NP? Jaká je výtěžnost cestovního ruchu a jaká část je reinvestována do rozvoje obcí, ochrany krajiny NP?

Jak udržet mladé obyvatelstvo v obcích? Lepší technickou a sociální infrastrukturou? Je možná efektivní politika NP k důchodcům? Je možná její transakční poloha? Co mohou obě strany nabídnout? Po čem jdou? Jaké jsou meze růstu rekreačních pobytů? Jaké zájmy mají podnikatelé v ČES? Kolik lidí může ČES uživit?

Je možné vymezit neuralgická místa NP? Jaký režim by byl optimální na trase Hřensko – soutěsky – Pravčická brána? Jaký je očekávaný vztah města Děčín k ČES? Počítá se s tlumivými zónami? Jaký výzkum by byl v NP žádoucí? Jak bude řešena osvěta?

F. Závěr

Spíše než odpovědi přinášíme v geografické verzi NP ČES více otázek. Ale jinak to nejde, chceme-li profilovat náš přístup jako komunikativní. Naše intencionalita, cílovost, nemůže být izolovaná od správy, dalších odborníků, obyvatelstva. Problém není ani tak v hranicích NP ČES, ale v porozumění a dorozumění, jak jej věcně prakticky provozovat. Náš přístup by měl právě pokračovat s důrazem na procesnost NP, jeho fungování. Na druhé straně si uvědomujeme, kolik toho o ČES nevíme, což ale není otázka kvantity, nýbrž kvality. Velmi pocítujeme dlouhodobou absenci humánní geografie v krajinné ekologii. Neotevírá se zde cesta v pochopení role geografů-konzultantů, poradců pro managery? I v kontingenčních situacích?

Literatura:

- ABERCOMBIE, N., HILL, S., TURNER, B.S. (1994): Dictionary of Sociology. London, Penguin Books, 511 s.
- BAUDRILLARD, J. (1987, 1983): The Evil Demon of Images and The Procession of Simulacra. In: Postmodernism. A Reader. T. Docherty, ed. Cambridge, Univ. Press, s. 194-199.
- BĚLOHARSKÝ, V. (1995): Podvracet objektivní verze světa. Proglas, r. VI, č. 5, s. 26-32. (Rozhovor, otázky kladl B. Pečinka.)
- BRIGGS, J., PEAT, F. (1987): Turbulent Mirror. New York, Harper a Row Publ., 322 s.

- BROWN, S. (1990): Humans and their environment changing attitudes. In: Silvertown, J., Sarre, P., eds.: Environment and Society. London, Hodder and Stoughton + Open University, s.238-267, (slovensky 1994).
- DEMEK, J., ed. (1987): Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha, Academia, 584 s.
- FOUCAULT, M. (1971): L'ordre du discours. (Slovensky In: Za zrkadlom moderny, Gál, E., Marcelli, M., eds, 1991, Bratislava, Archa, s. 35-52.
- FRAZIER, J.W., ed. (1982): Applied Geography. Englewood Cliffs, Prentice Hall. Inc., 333 s.
- HABRMAS, J. (1981): Theorie des kommunikativen Handelns. In: Horster, D., 1990: Jürgen Habrmas. Praha, Svoboda, 106 s.
- HROMÁDKA, J. (1968): Přírodní oblasti Československa. In: Československá vlastivěda, díl I, Příroda, sv. 1, Praha, Orbis, ed.Macek, J., s. 671-784.
- HYNEK, A. (1987): /Fyzicko/geografická heuristika. In: Sborník ref. XVII.sjezdu ČGS v Ostravě, díl 1, s. 38-53. Brno, GGÚ ČSAV.
- JOKEŠ, P., ed. (1993): Ekologické stavební kameny. Veronica, zvl. vydání, Brno, s. 3-8.
- KRÁL, V. (1960): Povrch Československa. In: Häufler, V., Korčák, J. Král, V.: Zeměpis Československa. Praha, NČSAV, s. 75-80.
- KUNSKÝ, J. (1968): Fysický zeměpis Československa. Praha, SPN, 537 s.
- LYOTARD, J.F. (1983): Le Différend. (Slovensky In: Gál, E., Marcelli, M. eds., 1991: Za zrkadlom moderny. Bratislava, Archa, s. 70-91.
- PETRUSEK, M., MILTOVÁ, A., VODÁKOVÁ, A. (1994): Sociologické školy, směry, paradigmatá. Praha, SLON a Sociolog. ústav AV ČR, 249 s.
- RORTY, R. (1989): Science as Solidarity. (Slovensky In: Gál, E., Marcelli, M., eds., 1991: Za zrkadlom moderny. Bratislava, Archa, s. 193-208.
- WELSCH, W. (1994): Naše postmoderní moderna. Praha, Zvon, 200 s.

Z u s a m m e n f a s s u n g

ELBSANDSTEINGEBIRGE – BÖHMISCHE SCHWEIZ: GEOGRAPHISCHE VERSION DES ENTWURFS EINES NATIONALPARKS

Die Definition eines neuen Nationalparks, der entweder als Elbsandsteingebirge oder Böhmisches Schweiz benannt wird, wurde auch für die tschechischen Geographen zur Herausforderung, die sich hiermit in die erregte Debatte einschalten. Zunächst ist die Klärung der Aufgaben der applizierten Geographie zu klären, die sich mit Änderungsentwürfen in der räumlichen Gestaltung und im räumlichen Funktionieren befassen soll. Deren Hauptdevise sollte klare Mitteilbarkeit, Kommunikationsfähigkeit mit Klienten bei Aufrechterhaltung der eigenen Identität sein. Es wird der Einsatz von Konzepten eines Diskurs, sozialer Kommunikation, der Einhaltung von Gerechtigkeit und von Skrupeln in pluralistischen Debatten unter Respektierung des turbulenten Charakters der Welt, in der wir leben, vorgeschlagen, jedoch gebührt der natürlichen Welt der Vorrang.

Im Unterschied zum Entwurf des Ministeriums für Umwelt, das die reduzierte Variante „Nord“ präferiert, ist die geographische Version räumlich mehr durchgearbeitet und gegenüber dem Landschaftsschutzgebiet Elbsandsteingebirge sensibler. Während die Version des Ministeriums an den Nationalpark Hintere Sächsische Schweiz auf der deutsch-sächsischen Seite anknüpft, schlägt die geographische Version vor, ebenfalls das Engtal der Elbe zwischen Děčín und Hřensko in den neuen Nationalpark einzugliedern sowie auch die weitere Umgebung des Děčíner Sněžníks. Diese drei Teile unterscheiden sich allerdings voneinander: geeignetes Stufenland, Cañon und Felsenstadt, aber als Ganzes schließen sie das wertvollste der Natur und die Kulturlandschaft des Landschaftsschutzgebietes Elbsandsteingebirge ein.

Unter Berücksichtigung dessen, daß die Benennung der territorialen Teile des böhmischen Elbsandsteingebirges uneinheitlich ist, wird auf der Grundlage klassischer Arbeiten von J. Hromádka, J. Kůnský und ebenfalls der neuesten regionalen Reliefgliederung eine solche Benennung vorgeschlagen, die die historische Priorität und erforderliche Änderungen berücksichtigt. Die einzelnen Teile des vorgeschlagenen Nationalparks werden entsprechend wichtiger Eigenschaften, geforderten Naturschutzes und Nutzungsmöglichkeiten bezeichnet. Der Entwurf bemüht sich um die möglichst niedrigste Bewohnerzahl mit ständigem Aufenthalt in dessen Rahmen, andererseits sind in ihm alle bedeutenden nationalen Naturreservationen, vor allem das Biozentrum Růžák, das eine Schlüsselstellung in den fünf Landschaftsschutzgebieten und Nationalparks bzw. in deren Entwürfen einnimmt. Das Engtal der Elbe sollte nicht nur ein Beförderungskorridor sein, sondern auch ein Biokorridor. Der Entwurf des Parks respektiert das Übergewicht an Objekten für individuelle Erholung gegenüber Wohnobjekten. Vor al-

lem schließt er die Mehrheit der wichtigen Landschaftsphänomene ein, deren Bedeutung in der Vielgestaltigkeit der Landschaft liegt, in der selbst nicht die Vielgestaltigkeit des Genofonds fehlt.

Der Entwurf öffnet ebenfalls, gegebenenfalls schließt er brennende ökologische Situationen ein, die mit dem problematischen Funktionieren des gegenwärtigen LSG Elbsandsteingebirge verbunden sind, das zweifelsohne in den neuen Park eingebracht wird. Zur Lösung von Interessenkonflikten, aber auch von Gleichgültigkeit nimmt er einen Standpunkt ein, der nicht einseitig ein Schützer-Standpunkt ist, sondern der sich um Ausgewogenheit sowohl geschützter Natur als auch sozioökonomischer Entwicklung bemüht. Im Kontext des Park-Entwurfs bemüht er sich auch um ausgewogene Entwicklung durch Einsatz praktischer Applikationen der Landschaftsökologie und der lokalen/regionalen Entwicklung.

Abb.1 – Das sog. Schwarze Dreieck an den Grenzen der Tschechischen Republik, Deutschlands und Polens (Quadrat – Braunkohlenförderung, Kreis – Wärmekraftwerk).

Abb.2 – Hauptsiedlungseinheiten auf dem Gebiet der Böhmisches Schweiz.

Abb.3 – Großflächige Naturschutzgebiete auf dem Gebiet der Böhmisches und Sächsisches Schweiz. Mit Punkten angedeutet der geographische Entwurf der Ausdehnung des Nationalparks Böhmisches Schweiz.

(Pracoviště autora: Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Kotlářská 2, 611 37 Brno.)

Došlo do redakce 4.7.1995

Lektoroval Václav Král